

РОЛЬ МІСЬКИХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Ю. А. Кормишкін, доктор економічних наук

М. П. Міняйло, здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

У статті досліджено сутність поняття «сільська територія». Визначено основні проблеми розвитку сільських територій. Обґрунтовано, що міськими об'єднаними територіальними громадами є громади зі значною кількістю сільського та міського населення, і домінуючим центром – містом. У результаті дослідження діяльності Баштанської та Менської міських об'єднаних територіальних громад встановлено їх роль у розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільська територія, децентралізація, об'єднані територіальні громади, бюджет, фінансова децентралізація, розвиток.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» децентралізація влади відбувається за алгоритмом утворення спроможних територіальних громад та створенням базового рівня місцевого самоврядування. Законом визначено, якщо центром територіальної громади є місто, то така громада називається міською, якщо селище – селищною, село – сільською об'єднаною територіальною громадою. У результаті децентралізації такі громади отримали більше фінансових ресурсів, прями відносини з Державним бюджетом, та, одночасно, ширші повноваження та обов'язки. Міські об'єднані територіальні громади на сьогодні є менш дотаційними, мають суттєво якісніші інвестиційні проекти, більш ефективно задовольняють потреби мешканців, і, у цілому, вони є більш фінансово спроможними. У зв'язку з цим, актуальності набуває дослідження впливу міських об'єднаних територіальних громад на розвиток сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сільських територій розглядаються у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: А. Антонова, П. Гайдуцького, І. Гончаренко, Ю. Губені, А. Ключник, М. Кропивка, О. Мельника, М. Хвесика, Г. Волтер, С. Мейлен та інших. Проблему децентралізації влади в Україні досліджували О. Батанов, В. Гройсман, Я. Журавель, І. Кресіна, О. Копиленко, С. Шевчук та ін. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади – предмет дослідження А. Антонова, С. Павлюк,

В. Прадун, В. Самофатової, В. Цибуляк. Водночас питання ролі міських об'єднаних територіальних громад (надалі – міських ОТГ) у розвитку сільських територій є недостатньо висвітленими та потребують доопрацювання.

Метою статті є дослідження ролі міських об'єднаних територіальних громад у розвитку сільських територій. Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання: обґрунтувати теоретичну сутність поняття сільська територія; розглянути процес децентралізації в Україні та охарактеризувати діяльність міських об'єднаних територіальних громад; визначити їх роль у розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У соціально-економічному житті України сільські території, на які припадає третина населення та 90% площі, займають особливе місце. Поряд з цим, варто відмітити їх винятковий внесок у формування основ продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни. Зважаючи на це, розвиток сільських територій є одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування аграрного сектора, покращення стану довкілля та поліпшення якості людського капіталу [1].

Поняття «сільські території» введено до наукового обігу нещодавно. Зокрема, його пов'язують з певною місцевістю, на якій розташовані сільські населені пункти, об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури і населенням.

Ключник А.В. вважає, що сільські території – це населені пункти, які не відповідають установленим критеріям у певній області для міських жителів, а також території окремих міст, які за напрямом господарювання переважно займаються аграрною діяльністю, тобто вирізняються наявним економічним потенціалом, а саме: природним, екологічним, виробничого-господарським, ресурсним, інфраструктурним, рекреаційно-туристичним, управлінським, етнографічним тощо [2, с.54].

З проведеного нами дослідження наукових джерел випливає, що сільська територія розглядається як соціально-просторове утворення, що поєднує такі складові: організаційні, виробничо-господарські, соціально-економічні та природно-ресурсні. Так, на думку Смушака М.В., основними складовими сільських територій є соціум (сільська громада, населення), підприємства, заклади, природно-ресурсний потенціал (природні ресурси та умови), органи управління, екологічний стан, соціальна інфраструктура, історичні пам'ятки та культура [3, с. 5].

Головною ознакою сільських територій є її взаємозв'язок з адміністративно-територіальним устроєм. Виходячи з цього, сільськими територіями вважаються ті, які належать до місцевих органів управління – сільських рад. Зокрема, сільська територія стає об'єктом самоврядування, одиницею місцевого самоврядування, основною метою функціонування якого повинна стати політика, спрямована на задоволення різноманітних потреб селян [4, с. 191-193].

На основі інформації з сайту Державної служби статистики України нами було встановлено, що стан розвитку вітчизняних сільських територій в умовах сьогодення характеризується значними структурними, функціональними та пов'язаними з ними демографічними, соціальними проблемами, низькою інвестиційно-інноваційною активністю, занепадом інфраструктурного забезпечення, наявною кризою комунального господарства, низьким рівнем активності, солідарності та інтеграції населення у процесах управління тощо [5].

Більшість зазначених проблем викликані недостатнім рівнем правової визначеності, високим рівнем централізації, відсутності системно-синергетичного управління суспільними процесами на рівні держави [6].

Поряд із зазначеними проблемами, розвиток сільських територій відзначається значним потенціалом розвитку сільськогосподарської та інших видів підприємницької діяльності на селі.

З точки зору можливостей розвитку, сільські території мають відмінні від міських характеристики, а саме:

- значно нижчу щільність та густину населення сільських територій;
- невелику кількість підприємств та підприємців на 1000 осіб населення;
- основну орієнтацію населення на зайнятість у сільськогосподарському виробництві;
- недостатню мобільність сільського населення;
- низький рівень інновацій, наукової діяльності;
- розтягнуті комунікації;
- нижчий рівень публічних послуг та сервісів, які потрібні людям за місцем проживання.

У ринкових умовах головною метою бізнесу є отримання максимального прибутку, а зазначені відмінності є вкрай важливими для прийняття рішення щодо започаткування бізнесу на сільській території. Водночас, на селі бізнесу, який потребує значної кількості зайнятих, чи який орієнтований на місцеві ринки, буде не так комфортно та рентабельно, як у великих містах чи урбанізованих територіях з високою щільністю населення.

Сьогодні для того, щоб сільські території мали можливість розвиватися, а жителі селищ могли отримати право на доступні та якісні адміністративні, комунальні, соціальні послуги, в Україні відбувається децентралізація влади.

Децентралізація передбачає передачу повноважень та фінансів (ресурсів) від державної влади якнайближче до людей, а саме – органам місцевого самоврядування, щоб ті були спроможними вирішувати всі місцеві питання і нести за це відповідальність перед громадянами. Законодавче підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях почало формуватися у 2014 році. Децентралізація має на меті забезпечити рівноправний розподіл бюджетних витрат між міськими і сільськими територіями, бюджетних витрат капіталовкладень в інфраструктуру, збільшення фінансування програм економічного розвитку територій, зокрема і сільських [7].

Створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) вважається основою для радикальних змін у розвитку сільських територій та надає можливість охопити широке коло економічних відносин на глобальному, регіональному та локальному рівнях [8, с.213-236]. Для запобігання хаосу держава розробила орієнтири об'єднання, так звані перспективні плани формування територіальних громад у кожній

області України. Однак, оскільки об'єднання добровільне, громади можуть ініціювати внесення обґрунтованих змін до перспективних планів і об'єднуватися по-іншому, аніж було закладено у початковому плані. У результаті добровільного утворення ОТГ сільські території вперше отримали можливості конвергенції з міськими територіями, адже в Україні створюються громади, де є сільські та міські поселення і де міста мають безпосередній вплив на розвиток сільських територій.

На основі інформації з офіційного сайту процесу децентралізації в Україні «Децентралізація дає можливості» нами встановлено, що на 10 лютого 2019 року в Україні створено 878 об'єднаних територіальних громад, з яких 72 очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів (у тому числі 45 ОТГ, у яких вибори не відбулися у зв'язку з введенням воєнного стану) та 24 міста обласного значення, до яких приєдналися територіальні громади [7]. У цілому, навколо міст обласного значення було створено 142 міські об'єднані територіальні громади та 8 громад очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів. Найбільшу кількість міських ОТГ (13) створено у Чернігівській області, 12 міських ОТГ – у Тернопільській області, далі йде Чернівецька (10), Львівська (9), по 8 міських ОТГ мають Вінницька, Київська, Сумська та Житомирська області. Цілковитим аутсайдером є Луганська область, в якій на 10 лютого 2019 року створено 2 громади, і ті очікують рішення ЦВК про призначення перших виборів.

Міжнародний досвід створення великих (міських) об'єднаних територіальних громад свідчить про те, що оптимальна кількість населення в об'єднаній територіальній громаді – це 30-40 тис. осіб, рекомендована відстань від центру громади до інших населених пунктів – до 25 кілометрів. Водночас, у вітчизняному законодавстві не прописано вимоги до обов'язкової кількості населення у громаді, але практика засвідчила, що більш фінансово спроможною буде громада, яка матиме понад 10 чи 20 тис. осіб [8].

Далі розглянемо особливості функціонування міських ОТГ, кількість населення яких понад 20 тис. осіб, та їх роль у розвитку сільських територій.

Пропонуємо звернути увагу на Баштанську міську об'єднану територіальну громаду у Миколаївській області та Менську міську ОТГ Чернігівської області, яка є лідером у створенні таких громад.

Баштанська міська об'єднана територіальна громада була створена у 2016 році, до складу якої увійшли населені пункти: м. Баштанка, селище Андріївка та 24 села. Баштанська міська ОТГ займає площу 77384,62 га, з населенням 23,2 тис. мешканців, у тому числі у м. Баштанка 12599 осіб.

За структурою економіки Баштанська міська ОТГ є аграрно-промисловою. На території громади діє декілька великих підприємств (ПАТ «Баштанський сирзавод» – 449 працівників, ТОВ «Баштанська птахофабрика» – 106). Успішно працюють сільгоспідприємства: ТОВ «Птахофабрика» та ТДВ «Зоря Інгулу». На території громади є 66964,56 га сільськогосподарських угідь, з них ріллі – 56737,67 га. Реалізацією цього потужного природного потенціалу займаються 19 найбільших сільськогосподарських підприємств, 217 фермерських господарств та 1841 одноосібник. Аграрний сектор економіки громади спеціалізується на вирощуванні зернових та технічних культур, також розвивається садівництво і плодоовочівництво, переробна промисловість [10].

Менська міська ОТГ була створена у 2017 р. з єдиним органом місцевого самоврядування – Менська міська рада. На прямі міжбюджетні відносини громада перейшла тільки через рік у січні 2018 року. До складу Менської міської ОТГ входить 33 населені пункти (одне місто, одне селище, 31 село), об'єднані у 16 старостинських округів з адміністративним центром у місті Мена, а саме: Макошинський, Бірківський, Блиствський, Величківський, Дягівський, Киселівський, Куковицький, Лісківський, Осьмаківський, Садовий, Семенівський, Синявський, Слобідський, Стольненський, Ушнянський, Феськівський. Загальна площа території громади становить 83,6 тис. га. Орієнтовна чисельність населення станом на 01.10.2017 – 26,3 тис. осіб, з яких міське становить – 13,9 тис. осіб, сільське населення – 10,8 тис. осіб відповідно.

Менська міська ОТГ – значний агропромисловий центр із хорошими логістичними можливостями. Головний ресурс цієї громади – земля. Сільське господарство розвиває, з переважним домінуванням рослинництва. Серед найбільших підприємств: СТОВ «Олстас-льон», ФГ «Бутенко», СТОВ «Праця Стольне», ТОВ «МенаАвангард», ПП «Перше травня», філія ТОВ «Агроресурс-2006», СФГ «Бджола», ПП «Бірківське», СТ КТ «Дружба» та ін.

До основного кола промислових підприємств громади можна віднести: філію «Менський сир» ППКФ «Прометей», ПАТ «Мена-ПАК», ТОВ «Нептун», ДП «Юмак», ПрАТ «ШРБУ – 82». Причому більше половини продукції, що виробляється – це «Менський сир», чверть – «Мена-ПАК». Тобто відчутна залежність бюджету громади від успішності зазначених двох підприємств, що працюють на її теренах [11].

Для вирішення проблемних питань щодо розвитку власних сільських територій органи місцевого самоврядування міських ОТГ застосовують низку не заборонених законом заходів, а саме: проводять громадські слухання та референдуми, організовують та проводять загальні збори громадян за місцем проживання, об'єктивно і вчасно розглядають колективні та індивідуальні звернення жителів до органів і посадових осіб міського самоврядування, надають можливість жителям готувати та подавати на розгляд ради місцеві ініціативи. Також такі громади, здійснюючи стратегічне планування свого розвитку, однією зі стратегічних цілей вбачають розвиток сільських територій через розвиток аграрного сектора, забезпечення відповідної якості життя населення на селі, розвитку підприємництва тощо.

Наприклад, Баштанська міська ОТГ має розроблений і затверджений Стратегічний план розвитку на період 2018-2025 рр. (далі Стратегія), який розміщений на сайті громади. Метою Стратегії є прискорити економічне зростання та збільшити надходження капітальних інвестицій у громаду поряд із створенням громади, яка дбає про якість життя мешканців і розбудовує для них безпечну та комфортну інфраструктуру. Основними завданнями якої стали: розвиток соціальної інфраструктури, житлово-комунального і дорожнього господарства, транспортного комплексу, а також житлового будівництва; збереження і реставрація об'єктів культурної спадщини; створення сприятливих умов для розвитку сільського зеленого туризму; підвищення рівня зайнятості населення і забезпечення розвитку ринку праці; залучення недержавних вітчизняних та іноземних інвестицій [10].

Розробка Стратегії здійснювалася на основі максимального використання сильних сторін Баштанської міської ОТГ, зокрема передбачалося формування конкурентних переваг міської ОТГ шляхом мінімізації впливу на розвиток слабких сторін за допомогою можливостей, які зараз виникають у результаті проведення реформ у нашій державі. Таким

чином, були визначені стратегічні та оперативні цілі, завдання розвитку Баштанської міської ОТГ.

У рамках нашого дослідження розглянемо тільки стратегічні цілі, які дають відповідь на запитання, що необхідно зробити, щоб досягти розвитку сільських територій. Відповідно, у Стратегії розвитку Баштанської міської ОТГ такими стратегічними цілями є: 2 «Зміцнення економічних можливостей громади» і 3 «Підвищення якості життя мешканців».

Для досягнення стратегічної цілі 2 «Зміцнення економічних можливостей громади» було визначено такі операційні цілі та завдання:

- для покращення інвестиційної привабливості громади та створення умов для залучення інвестицій передбачається виконання таких завдань: створення умов для спрощення процедур отримання дозвільних та інших документів на території Баштанської міської ради для всіх категорій населення та відкритості роботи органу місцевого самоврядування, формування інвестиційних пропозицій, створення Промислового парку, створення Інкубатора розвитку підприємництва, залучення до розміщення на території громади підприємств сонячної та вітрової енергетики;

- для розвитку туризму, як інструменту розвитку сільських територій, окреслене коло таких завдань: підготовка промоційних заходів та підвищення рівня упізнаваності громади, відновлення об'єктів культурної спадщини, створення сучасної музейної системи Баштанської міської ОТГ;

- підтримка та сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема на селі, здійснюватиметься через виконання завдань: створення фінансових та інституційних механізмів підтримки малого і середнього підприємництва, формування інформаційної, освітньої та торгівельної інфраструктури для МСП.

Реалізація стратегічної цілі 3 «Підвищення якості життя мешканців» передбачає виконання таких операційних цілей та завдань, як:

- 3.1 Підвищення якості послуг у сфері освіти та спорту досягається за допомогою підвищення спроможності закладів освіти та спорту;

- 3.2 Підвищення якості послуг у сфері культури відбудеться через підвищення спроможності закладів сфери культури;

- 3.3 Підвищення якості послуг у сфері охорони здоров'я здійснюється за допомогою підвищення спроможності закладів охорони здоров'я, посилення кадрового потенціалу працівників закладів охорони здоров'я;

- 3.4 Створення свідомої та активної громади з високим рівнем безпеки життя можливе лише через підвищення рівня безпеки на території громади, розширення участі в управлінні об'єднаною територіальною громадою інституцій громадянського суспільства.

Варто зауважити, що 2018-2025 роки стануть періодом структурних зрушень в економіці Баштанської міської ОТГ у бік посилення ролі інноваційної моделі розвитку, а також суттєвого розвитку сільських територій, на тлі розвитку сільського зеленого туризму [10].

Менська міська ОТГ також має розроблену і затверджену Стратегію розвитку на період до 2025 року. Здійснюється вона двома етапами шляхом розробки та виконання плану заходів із реалізації на три та чотири роки. Головна мета

Стратегії – докорінні позитивні зміни якості життя мешканців Менської міської ОТГ шляхом зміни системи управління, підвищення конкурентоспроможності економіки, інвестиційної привабливості, ефективного використання ресурсів, узгодження інтересів влади, громади та бізнесу, створення максимальної кількості робочих місць [11].

Менська міська ОТГ, як і Баштанська, розвиток сільських територій вбачає через досягнення стратегічних цілей 1 «Створення сприятливих умов для економічного розвитку громади» та 3 «Покращення умов життя та його безпеки», для досягнення яких Менська міська ОТГ запропонувала таку структуру операційних цілей та завдань, які представлено у табл. [11].

Таблиця

Стратегічні, операційні цілі та завдання Менської міської ОТГ на 2018-2025 рр. щодо розвитку сільських територій

Стратегічна ціль	Операційна ціль	Завдання	
1. Створення сприятливих умов для економічного розвитку громади	1.1. Стимулювання розвитку аграрного сектора економіки	1.1.1. Підтримка ярмаркової діяльності	
		1.1.2. Сприяння розвитку кооперативного руху	
		1.1.3. Сприяння запровадженню серед дрібних сільськогосподарських виробників сучасних аграрних технологій	
	1.2. Маркетинг громади	1.2.1. Підготовка та популяризація інвестиційних пропозицій у межах країни та за кордоном	
		1.2.2. Розробка бренду громади та просування її унікальності	
	1.3. Покращення підприємницького клімату	1.3.1. Сприяння розвитку на теренах громади переробної промисловості та логістичних центрів	
		1.3.2. Інституційна підтримка розвитку МСП	
		1.3.3. Розробка нових генеральних планів та зонінгу для населених пунктів громади, її просторового планування	
		1.3.4. Інвентаризація земельних ділянок та їх цільового використання	
	1.4. Розвиток туризму та рекреації	1.4.1. Підтримка розвитку сільського та зеленого туризму	
		1.4.2. Сприяння модернізації діючої інфраструктури туризму та відпочинку	
		1.4.3. Розробка та просування інформаційної продукції про туристичні можливості громади	
		1.4.4. Підтримка існуючих об'єктів історико-культурної спадщини	
	3. Покращення умов життя та його безпеки	3.1. Розвиток інфраструктури громади	3.1.1. Покращення якості доріг
			3.1.2. Розвиток мережі громадського транспорту на теренах громади та покращення рівня дотичних послуг
			3.1.3. Впорядкування мереж водопостачання та водовідведення, очистки води
3.1.4. Освітлення населених пунктів, насамперед – сільських			
3.2. Покращення благоустрою населених пунктів		3.2.1. Облаштування зон відпочинку у місті Мена та найбільших сільських населених пунктах громади	
		3.2.2. Реалізація локальних проектів із благоустрою на основі підтримки місцевих ініціатив	
3.3. Розвиток комунальних послуг		3.3.1. Інвентаризація майна комунальної власності, реструктуризація його управління	
		3.3.2. Розширення надання комунальних послуг діючим комунальним підприємством	
		3.3.3. Запровадження у комунальній сфері енергозберігаючих технологій та альтернативних видів палива	
3.4. Підвищення рівня безпеки		3.4.1. Розвиток місцевої пожежної охорони	
		3.4.2. Встановлення відео-спостереження у громадських місцях	
		3.4.3. Підтримка місцевих ініціатив із громадської безпеки	

З наведених даних (табл.) можемо зробити висновок, що розвиток сільських територій Менська міська ОТГ передбачає за рахунок стимулювання та розвитку аграрного сектора економіки громади, розвитку туристичної та рекреаційної діяльності, покращення підприємницького клімату тощо.

Отже, розглянувши програми соціально-економічного розвитку Баштанської і Менської міські ОТГ, ми можемо констатувати, що, здійснюючи стратегічне планування свого розвитку, громади чітко не визначили стратегічну ціль «розвиток сільських територій», обидві громади орієнтуються на розвиток сільських територій через створення сприятливих умов для економічного розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців, виходячи зі своїх ресурсів та розуміння розумного зростання.

У стратегічних планах формується загальне бачення перспектив, які пропонуються та є зрозумілими для територіальної громади. Також важливим фактором є те, що затвердження Стратегії дає не лише чіткий, деталізований план сталого розвитку сільської території, а й сприятиме залученню додаткових коштів з Державного бюджету, іноземної допомоги та грантових фінансових ресурсів на реалізацію програм та заходів, визначених в самій Стратегії. Зауважимо, що розміри громади мають значення як для донорів, так і для інвесторів, яким зручніше започатковувати значні проекти з більшими (міськими) ОТГ. Міські ОТГ можуть, у свою чергу, розраховувати на більші суми коштів, що знаходяться в їхньому управлінні, відповідно, на більшу довіру до вміння адмініструвати залучені ресурси.

Знову ж таки, для прикладу, звернемо увагу на Баштанську міську об'єднану територіальну громаду. Баштанська міська ОТГ посідає одне з провідних місць у Миколаївській області по залученню інвестицій у розвиток своєї економіки. Основною метою реалізації інвестиційної політики в громаді є збереження тенденції поліпшення інвестиційного клімату.

Формування сприятливого інвестиційного клімату виражено упровадженням цілісного підходу до розширення економіки району за рахунок залучення передової техніки, технологій і капіталу, де враховано економічні, соціальні та культурні складові, які повністю взаємопов'язані та рівнозначні. З метою сприяння залученню іноземних і внутрішніх інвестицій, кредитних ресурсів, грантів для розвитку економічного потенціалу міста та сільських територій ОТГ, для пошуку потенційних інвесторів у 2016 році було створено відділ енергоменеджменту,

муніципальних ініціатив та інвестицій Баштанської міської ради. Основними завданнями відділу є [10]:

- сприяння залученню коштів у реалізацію стратегічних проектів, направлених на розвиток громади, зокрема сільських територій;

- реалізація політики енергозбереження та енергоефективності;

- налагодження відносин з вітчизняними та іноземними партнерами міста у сфері муніципального розвитку з метою спільної реалізації проектів розвитку.

На сьогодні у результаті співпраці Баштанської міської ОТГ з ЄС/ПРООН реалізовано 14 проектів на суму майже 4 млн грн. Завдяки об'єднанню зусиль мешканців сіл, місцевих та районної рад, міжнародного Проекту та приватних спонсорів, місцеві ініціативи були успішно реалізовані за напрямками:

- 1.1 Енергозбереження;

- 1.2 Водопостачання;

- 1.3 Охорона здоров'я;

- 1.4 Сільгоспкооперація.

Далі розглянемо один із напрямів 1.4 Підтримка і розвиток сільськогосподарської кооперації. Досягнення завдання передбачалося шляхом проведення таких заходів, як: відбір ініціативних представників сіл, які мають потенційну зацікавленість у створенні кооперативу; вивчення досвіду успішно діючих кооперативів Миколаївщини та інших регіонів України; навчально-інформаційна кампанія, спрямована на формування у селах ініціативних груп та підвищення їх компетенції щодо організаційно-правових питань створення та управління кооперативом; підготовка бізнес-моделей щодо створення сільськогосподарських кооперативів та пошук фінансування на закупівлю основних засобів тощо. У результаті, на території Баштанської ОТГ спільно з ЄС/ПРООН створено 2 сільськогосподарські кооперативи [10]:

- Новоіванівській СОК «Український хребет», бюджет проекту: 839 тис. грн;

- Явкинській СОК «Явкинський пролісок», бюджет проекту: 839 тис. грн.

Щодо джерел фінансування розвитку сільських територій Менської міської ОТГ, варто звернути увагу, що здебільшого це – власні надходження до бюджету громади, а також цільові субвенції, кредити. Водночас очікується, що через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) буде реалізовано частину європейської допомоги для інфраструктурних проектів [11].

Зауважимо, що на початку 2015 року Менська міська рада підписала грантову угоду з

Європейським Союзом на проведення робіт з модернізації системи вуличного освітлення. Загальна вартість проекту становить 638 тис. євро, з них 500 тис. євро – кошти Європейського союзу та 138,1 тис. євро – внесок партнера.

ДФРР у 2018 році виділив кошти у сумі 4325,2 тис. грн для реалізації проекту «Енергоефективна реновація ДНЗ «Сонечко», співфінансування з місцевого бюджету складало 981,4 тис. гривень. Було проведено утеплення приміщення, даху і цоколю, прочищено систему опалення, замінено вікна і двері на енергозберігаючі, встановлено нову сучасну вентиляційну систему на харчоблоці та пральні.

Найближчими роками Державний фонд регіонального розвитку залишатиметься одним із основних джерел фінансування діяльності Менської міської ОТГ, спрямованої на її розвиток, зокрема і на розвиток сільських територій.

Одним із позитивних здобутків децентралізації влади для розвитку сільських територій, на нашу думку, є фінансова децентралізація, яка надала можливість для громад планувати власний розвиток незалежно від їхніх розмірів та значення. Бюджети об'єднаних громад переводяться на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, оскільки вони урівнюються у повноваженнях з містами обласного значення. Фінансування стає дворівневим, прямим: від держави – безпосередньо громаді. Розмір субвенції на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад є розрахунковою величиною, яка залежить від площі території ОТГ та чисельності сільського населення, що на цій території проживає. Тобто, чим більша площа території громади та частка сільського населення в ОТГ, тим більший розмір субвенції на формування інфраструктури виділяється з державного бюджету [12].

Міські об'єднані територіальні громади – це досить великі території зі значною часткою міського та сільського населення. Чим більша чисельність населення ОТГ, тим вищі показники надходжень власних доходів на 1-го мешканця громади. Отримуючи кошти до бюджетів, чи від держави на розвиток громади, слід розуміти як найкраще скористатися цими грошима.

Дослідивши бюджети Баштанської та Менської міської ОТГ, можемо зазначити, що зазначені громади є фінансово спроможними [10, 11]. Найбільший відсоток у доходній частині бюджету Менської міської ОТГ становить сплата податку на доходи фізичних осіб, який у 2018 році становив 55,02%, місцевих податків і

зборів у структурі доходів – 37,2%. Із місцевих податків і зборів єдиний податок склав 41,5 %. Основна частина видатків (54%) була спрямована на галузь освіти, решта – на соціальний захист, будівництво та регіональний розвиток, ремонт доріг, комунальне господарство, культуру.

Надходження податків і зборів до загального та спеціального фондів міського бюджету Баштанської міської ОТГ станом на 01.12.2018 року складає 84472,8 тис. гривень. Основним доходним джерелом загального фонду міського бюджету Баштанської міської ОТГ також є податок та збір на доходи фізичних осіб, питома вага у загальному фонді міського бюджету у 2018 році склала 56,9 відсотка.

Варто зауважити, що бюджети досліджуваних міських ОТГ мають міжбюджетні відносини з державним бюджетом. За рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам Баштанської міської ОТГ на формування інфраструктури ОТГ було залучено кошти на реалізацію таких проектів, які вплинуть на розвиток сільських територій [10]:

- «Реконструкція сільського будинку культури по вулиці Приінгульська, 114 с. Христофорівка Баштанського району Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 594,5 тис. грн, кошти субвенції 594,5 тис. гривень;

- «Реконструкція дошкільного навчального закладу №10 «Сонечко» у с. Новопавлівка по вулиці Молодіжній, 25 Баштанської міської ради Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 328,6 тис. грн, субвенція з державного бюджету 261,8 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 66,8 тис. гривень;

- «Капітальний ремонт закладу дошкільної освіти № 7 «Лелеченя» по вул. Центральна, 57А в с. Добре, Баштанського району, Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 278,2 тис. грн, субвенція з державного бюджету 255,4 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 22,8 тис. гривень;

- «Капітальний ремонт Площівського закладу дошкільної освіти № 13 «Пролісок» по вул. Садова, 58 у с. Площівка Баштанського району, Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 661,9 тис. грн, субвенція з державного бюджету 625,2 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 36,7 тис. гривень;

- «Реконструкція нежитлового приміщення під адмінприміщення Новогорівського територіального органу за адресою вул. Лесі

Українки, 38, с. Новосгорівка, Баштанського району, Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 329,5 тис. грн, субвенція з державного бюджету 329,5 тис. грн;

- «Реконструкція закладу дошкільної освіти № 9 «Малютко» з впровадження сонячної системи підігріву води, по вул. Шевченка, 4 у с. Новоіванівка Баштанського району Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 654,2 тис. грн, субвенція з державного бюджету 605,2 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 48,9 тис. грн;

- «Капітальний ремонт частини приміщення Явкинської ЗОШ I-III ст. по вул. Грушевського, 30, с. Явкіне, Баштанського району, Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 661,7 тис. грн, субвенція з державного бюджету 616,5 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 45,2 тис. грн;

- «Капітальний ремонт покрівлі Новосергіївського сільського будинку культури по вул. Центральна, 32, с. Новосергіївка, Баштанського району, Миколаївської області», загальний бюджет проекту складає 477,6 тис. грн, субвенція з державного бюджету 391,8 тис. грн, співфінансування з місцевого бюджету – 85,9 тис. грн.

На 2019 рік Менській міській об'єднаній територіальній громаді виділено 2 млн грн субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій між місцевими бюджетами за об'єктами, які будуть спрямовані на [11]:

- «Капітальний ремонт будівлі комунального закладу позашкільної освіти «Менська станція юних техніків» Менської міської ради, Менського району, Чернігівської обл.» у сумі 150 тис. грн;

- «Капітальний ремонт будівлі комунального закладу мистецька школа «Менська дитяча музична школа» Менської міської ради, Менського району, Чернігівської області» у сумі 300 тис. грн;

- «Будівництво футбольного майданчику зі штучним покриттям Менської гімназії Менської міської ради Менського району за адресою: вул. Шевченка, 56, м. Мена, Чернігівської області» у сумі 690 тис. грн;

- «Облаштування інформаційного соціокультурного простору у Комунальному Закладі «Менська публічна бібліотека Менської міської ради» у сумі 450 тис. грн;

- «Капітальний ремонт будівлі Менської гімназії, Менського району Чернігівської області» у сумі 410 тис. грн.

Депутати Менської міської ради у 2018 році затвердили міську цільову програму «Громадське бюджетування в Менській міській об'єднаній територіальній громаді до 2021 року». Відповідно до якої передбачається, що у 2019 році на проекти мешканців громади виділять 500 тис. грн з бюджету, а у 2020 та 2021 роках сума повинна бути не менше 1% від власних надходжень бюджету громади. Вже на початку 2019 року в Менській громаді стартувала інформаційна кампанія, під час якої визначатимуться з пріоритетними напрямками для громадських проектів, а далі буде конкурс пропозицій. Водночас, проведення громадського (партисипаторного) бюджетування має сприяти налагодженню системного діалогу Менської міської ради як органу місцевого самоврядування з жителями, які постійно проживають у межах об'єднаної територіальної громади.

Стосовно бюджетів Баштанської та Менської міських ОТГ можемо зробити висновок, що відмічається значне зростання самих бюджетів громади, їх самостійність та зменшення залежності від державного бюджету країни. Кошти субвенції з державного бюджету надавалися на реалізацію місцевих програм по створенню, модернізації інфраструктури ОТГ та спрямовувалися на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури, що належать до комунальної форми власності громади.

У цілому, комплекс заходів, проведених протягом досліджуваного періоду у Баштанській та Менській міських ОТГ, дав можливість виконати заплановану дохідну та видаткову частини міського бюджету, робота міської влади була спрямована на забезпечення стабілізації надходжень до бюджету, створення умов для розвитку економіки громади та соціального захисту її громадян.

Отже, фінансова децентралізація відкриває нові можливості для розвитку сільських територій, проте ефективність їх використання залежить від місцевої влади та зусиль самих громад. Виникнення управлінських проблем пов'язують з низькою кваліфікацією управлінського апарату органів місцевого самоврядування, невідповідністю формування місцевих бюджетів цілям та завданням соціально-економічного розвитку територій, що у підсумку може нівелювати використання потенціалу бюджетної децентралізації.

Також варто відмітити, що сільські території мають значно менший фінансовий потенціал для саморозвитку на відміну від міських населених пунктів, внаслідок незначної концентрації економічного капіталу. Нерівномірний розвиток громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи став причиною збільшення міграції з бідніших громад. Найбільших міграційних втрат населення зазнають ОТГ з низьким ресурсним потенціалом, недостатньою фінансовою спроможністю та пасивністю громадської позиції [13]. Вагомою перевагою розвитку сільських територій міських ОТГ, на нашу думку, стало зняття адміністративних бар'єрів, що стимулює місцевий міський бізнес поширювати свої впливи і на сільські території, відкриваючи там нові підприємства та створюючи цим додаткові робочі місця.

Наразі ж можна стверджувати, що розвиток сільських територій за допомогою міських об'єднаних територіальних громад залежить від того, наскільки органи місцевого самоврядування та жителі сіл здатні працювати над активізацією підприємницької діяльності, інтенсифікацією економічних можливостей та формуванням регуляторної політики, яка сприяє одержанню кінцевих результатів. Жителі прилеглих до міських ОТГ сіл повинні чітко усвідомити свої активи, результативно працювати над налагодженням місцевої співпраці, розвивати мотивацію в односельців та культивувати ентузіазм до розвитку рідного села. Зокрема, за умови збереження наявної динаміки децентралізаційних змін, розвиток

сільських територій і надалі супроводжуватиметься нарощуванням фінансової бази місцевого самоврядування.

Висновки. На підставі вище викладеного дослідження, можна зробити висновки, що міські об'єднані територіальні громади є потужним стимулом для розвитку сільських територій, мають значно більші надходження до місцевих бюджетів, посилюючи таким чином бюджетні можливості сільської території. Зокрема, міські ОТГ, завдяки поєднанню міських та сільських територій, поширюють позитивний вплив міст на суміжні сільські території і вносять у ці території більш дієві стимули щодо зацікавленості у залученні інвесторів у села. Маючи значно більший фінансовий потенціал, міські об'єднані територіальні громади вже в найближчому майбутньому мають забезпечити додатковими робочими місцями їх жителів та значно покращити стан сільських територій, а отже – і якість життя сільського населення.

За результатами дослідження діяльності Баштанської та Менської міських ОТГ було встановлено, що розвиток сільських територій передбачає створення сприятливих умов для економічного розвитку громади та підвищення якості життя її мешканців, виходячи із своїх ресурсів та розуміння розумного зростання. Отримані субвенції з державного бюджету для модернізації інфраструктури міських ОТГ спрямовувалися переважно на реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури, що належать Баштанській чи Менській міським громадам.

Список використаних джерел:

1. Завгородня В.М., Різник О.Ю. Деградація сільської території — реальність сьогодення. Правові засади вирішення проблеми [Електронний ресурс] // Молодіжний науковий вісник Української академії банківської справи Національного банку України. 2012. № 1 (2). — URL : <http://www.bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/360c3b60r480>.
2. Ключник А.В. Формування і розвиток економічного потенціалу сільських територій України: монографія. — Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.
3. Смушак М.В. Організація системного розвитку сільських територій регіону: автореф. дис. ... канд. екон. Наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» Ужгород, 2009. 20 с.
4. Статистичний щорічник за 2018 рік. Держ. служба статистики України. К.: Август Трейд, 2018. URL : library.oseu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy_2018.pdf.
5. Плотнікова М. Ф. Стратегічні засади розвитку сільських територій в умовах децентралізації владних повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018 Випуск 17. Ч. 2 С.43-47
6. Децентралізація в Україні. URL: decentralization.gov.ua/about
7. Бардіна Т.О. Визначення перспективних напрямів розвитку сільських територій з урахуванням аналізу сильних сторін Полтавської області. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії: економічні науки*. 2016. № 2 (13). С. 231–236.
8. Баштанська міська об'єднана територіальна громада. Офіційний сайт. URL : bashtanka.org.ua/pasport-gromadi
9. Фінансова децентралізація в Україні. Перший етап успіхів. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України URL : old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentr_.pdf
10. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2010. № 50-51. URL : zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17
11. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2018 р. URL : www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_i_2018_monitoring_ukr_0.pdf
12. Інститут громадського суспільства: Офіційний сайт. URL : www.csi.org.ua/articles/novi-pidhody-rozvytku-silskyh-terytorij-v-umovah-detsentralizatsiyi-ta-zmin-u-derzhavnij-regionalnij-politytsi

-
13. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні: URL : surdp.eu/Methodology-of-strategic-planning-for-hromadas
14. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наукова доповідь, за ред. акад. НАН України В.М.Гейця; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. Київ, 2014. 102 с.
15. Сапрыка В.А., Счастливенко Т.В. Технология краудсорсинга в системе управления ресурсами региона. Современные проблемы науки и образования. 2014. № 5. URL : www.science-education.ru/ru/article/view?id=14661. – Дата доступа: 21.11.2017.
16. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації: стан, можливості та ризики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: URL : nubip.edu.ua/en/node/22012

Ю. А. Кормышкин, Н. П. Миняйло. Роль городских объединенных территориальных громад в развитии сельских территорий

В статье исследована сущность понятия «сельская территория». Определены основные проблемы развития сельских территорий. Обосновано, что городскими объединенными территориальными громадами являются общины с большим количеством сельского и городского населения, и доминирующим центром – городом. В результате исследования деятельности Баштанской и Менской городских объединенных территориальных громад установлена их роль в развитии сельских территорий.

Ключевые слова: сельская территория, децентрализация, объединенные территориальные громады, бюджет, финансовая децентрализация, развитие.

Yu. Kormyshkin, M. Minayilo. The role of urban united territorial communities in the development of rural areas

The article explores the essence of the concept of "rural territory". The main problems of rural areas development are presented. It is substantiated that the municipal united territorial communities are communities with a significant number of rural and urban populations, and the dominant center is the city. As a result of the research of the activities of the Bashtanka and Mena City Municipal Unified Territorial Communities, their role in the development of rural areas was established.

Keywords: rural are, decentralization, united territorial communities, budget, financial ecentralization, development.